

דיני חודש ניסן

דורשין בהלכות החג

דורשין הלכות חג בחג או ל' יום לפניו: הגמ' במגילה לב. מביאה: 'ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג'. וברש"י בד"ה 'וידבר משה' כתב: 'מלמד שהיה מדבר עמהם הלכות כל מועד ומועד בזמנן להודיע חוקי האלוקים ותורתיו'. ובר"ן שם כתב: 'לומר שהיה דורש הלכותיהן בזמנן'. והב"י בסי' תכט הבין כי הכוונה ל'טעמי המצוות שבעבורם נצטוונו במועד, וכן דברים האסורים והמתורים'. וכן הבין הב"ח מדברי הראשונים הנ"ל. וקשה, שיש ללמוד את הלכות המועד עוד טרם הגעתו ולהתכונן בהתאם ולא בעיצומו של יום. ועוד הקשה הב"י שם על ברייתא זו מברייתא בפסחים בדף ו. שאומרת: 'שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום', וכן נפסק בשו"ע בסי' תכט, א, הרי שיש להקדים בלימוד ההלכות ולא להמתין לימי החג.

הריטב"א במגילה ד. בד"ה 'מאי אריא' כתב שיש להקדים וללמוד קודם החג את הלכותיו, ולחזור ולדרוש בחג משום 'דמזרזין לאדם קודם המעשה ובשעת המעשה'. לדבריו ישנם שני חיובים, לפני החג יש ללמוד ולהתכונן לחג, וישנה חובה נוספת בשעת מעשה להזהיר את הציבור, אך בשני זמנים אלו יש ללמוד את הלכות החג. ויש להקשות ע"כ שבמסכת מגילה בדף ד. : 'א"ר יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום'. ופרש"י: 'מעמידין תורגמן לפני החכם לדרוש אגרת הפורים ברבים'. והקשתה הגמ' 'מי אריא פורים אפי' יו"ט נמי, כדתניא משה תיקן... שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום', וקושיית הגמ' היא שאין כל חידוש בדברי ריב"ל שדורשין בפורים שחל בשבת, שכן בשל תקנת משה מחוייבין לנהוג כן. ולפי הריטב"א לא מובנת הקושיא, אמנם משה תיקן ללמוד הלכות, אך בשבת פורים מחוייב בקריאת המגילה ובסיפור הנס בלבד ולא בהלכות היום והוא חיוב שונה מתקנת משה. ועוד קשה, שישנם מצוות הנוהגות ביום שישי הקודם, ומה טעם יש לתקן ללמוד את הלכותיהן לאחר שקיימן. ועוד קשה, שפורים שחל בחול א"צ להעמיד תורגמן, ודי בקריאת המגילה עצמה שבה יש פרסומי ניסא טפי, כמבואר בתוס' שם בד"ה 'פורים שחל בשבת', ותקנת משה ללמוד הלכות החג להיכן אזלה. נראה א"כ שתקנת משה רבנו היתה להזכיר את עניין החג ומעין המאורע ביום זה, ולא כלימוד הלכות היום ולהורות את אשר יעשון, ולשם כך מתרגמין את המגילה ו'מדבר עמהם הלכות כל מועד ומועד בזמנן להודיע חוקי האלוקים ותורתיו' כדברי רש"י במגילה לב, ובכך מציינים את ימי החג. ומדוייק כן ברמב"ם בהל' תפילה יג, ח: 'קוראין בענין המועד... משה תיקן להם לישראל שיהיו קוראין בכל מועד ענינו, ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד'. הרי סידר הרמב"ם הלכה זו בהלכות תפילה ובהמשך לחיוב קריאת התורה, ולא בהלכות המועדות, שכן

התקנה הינה להזכיר המאורע והחג ולא ללמד הלכותיו. ומבואר לפי"ז שישנם אכן שתי תקנות שונות במהותן, ישנו דין המובא בגמ' בפסחים להקדים וללמוד קודם לחג את הלכותיו ובכך לדעת בחג את אשר יעשון, וישנו דין נוסף מתקנת משה רבנו המובא במסכת מגילה, להזכיר את המאורע ביום החג עצמו ומהלכות היום הוא.

לעומת הנ"ל, הר"ן בפסחים ב"דף ב: מדפי הרי"ף פירש שהדין ששואלין ודורשין ל' יום קודם לחג, אמור לעניין שיש להקדים ולהשיב לזה ששואל בענייני החג, כדין התוספתא בסנהדרין ז, ז שיש לענות לזה ששואל כעניין. לשיטתו יש כאן שני דינים שונים בתכלית, ישנו דין לדרוש בענייני החג וחובה זו שמורה לימי המועד עצמן, וקודם החג יש דין להקדים לענות לשואל בענייני החג. ובכך יש לבאר מדוע לא ציין הרמב"ם דין הקדמת דרשה ל' יום קודם לחג, שכן אין תקנה לקבוע לימוד קודם ימי החג, אלא רק לענות לשואל כעניין בזמן זה (והביה"ל בסי' תכט הביא שיש הרבה ראשונים החולקים וס"ל שמחוייב לדרוש קודם החג ולא רק לענות לשואל כעניין תחילה). ולסייע לשיטה זו שאין חובת דרשה קודם החג, אפשר לראות מכך שהרי"ף לא גרס 'ודורשין', וכן השו"ע כתב רק 'שואלין' ולא הזכיר את עניין הדרשה (העיר זאת הביה"ל שם).

אולם ראה תוס' בע"ז ה: בד"ה 'והתנן' שכתבו שאף בזה"ז שואלים ל' יום קודם החג, למרות 'דעיקר התקנה על הקרבן נתקנה'. הרי שהתקנה מיסודה יועדה לשאול בענייני הקרבן. וא"כ שפיר יש הבדל בין הדרשות והתקנות, שכן בחג עצמו אין טעם לדרוש בהלכות הקרבן אחר שכבר הקריבו. החק יעקב באו"ח בסי' תכט, א יישב זאת עפ"י הירושלמי בפסחים פ"א ה"א: 'בבית וועד שואלין קודם לשלשים', וכן הוא בתוספתא במגילה ג, ב. וא"כ מצאנו חובות שונות בתכליתן בחיובי הדרשות, בחג עצמו היחיד מחוייב לעסוק בענייניו של יום מתקנת משה רבנו, ואילו בבית המדרש מחוייבים ללמוד קודם המועד ל' יום ענייני החג. אך בבבלי במסכת ע"ז ה: מבואר שחובת הקדמת הלימוד קודם לחג מוטלת אף על היחידים. שכן ל' יום קודם החג מוטל החיוב לדאוג לחג, ולכן והמפרש בים והיוצא לשיירה מחוייבין בבדיקה מזמן זה. ומטעם זה כתב הב"י שחייבו להקדים וללמוד את הלכות הפסח בשל הצורך להתכונן בהכנות הדרושות קודם החג. וא"כ מחלוקת היא בין התלמודים אם היחידים מחוייבים להקדים תלמודם קודם המועד.

במה עוסקת דרשת החג: איתא במגילה לב: 'ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג'. רש"י בד"ה 'ידבר משה' באר: 'הלכות כל מועד ומועד בזמן להודיע חוקי האלוקים ותורותיו'. וכ"כ הר"ן שם: 'לומר שהיה דורש הלכותיהן בזמן'. והב"י בסי' תכט הבין כי הכוונה ל'טעמי המצוות שבעבורם נצטוונו במועד, וכן דברים האסורים והמותרים'. וכן הבין הב"ח שיש לעסוק בהלכות החג. וכן עולה מדברי התוס' שם ב"דף ד. בד"ה 'מאי אריא' שהיתה הו"א שאם דרש לפני החג הריהו נפטר מדרשת החג, הרי שהבינו שאלו דרשות השוות בתוכנן (אכן למסקנת הגמ' מחוייבין בשתי דרשות, אך לא מבואר אם תוכנן זה ועוסקות בהלכות בלבד, או שדרשת החג נושאת מהות אחרת). הב"י בסי' תכט הקשה

שישנה סתירה לכך מברייתא בפסחים ב"ד. ו. שאומרת: 'שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום', ויש להקדים בלימוד ההלכות ולא להמתין לימי החג. הרי שהבין שדרשות אלו שוות בעיסוקן. וכן נראה בדברי הריטב"א במגילה ד. ב"ה 'מאי אריא' שבאר שיש להקדים וללמוד קודם החג את הלכותיו, ולחזור ולדרוש בחג משום 'דמזרוזין לאדם קודם המעשה ובשעת המעשה'. הרי שבשני הדרשות עוסקין בהלכות החג.

אולם ממסקנת הב"י נראה כי ישנה תוספת מסוימת בדרשת החג שכן הסיק שם שיש לדרוש ב'טעמי המצוות שבעבורם נצטוונו במועד, וכן דברים האסורים והמותרים', ולא רק בהלכות בלבד. וכן נראה בדעת הרמב"ם, שכן בהלכות תפילה יג. ה כתב 'שיהיו קוראין בכל מועד בענייניו ושואלין ודורשין בענייניו של יום בכל מועד ומועד' (אמנם בהלכות מגילה א, יג פסק 'שואלין ודורשין בהלכות פורים באותה שבת, להזכיר שהוא פורים'. הרי שיש ללמד הלכות ולא טעמי המצוות כפי שפסק בהלכות תפילה. ולא באר כפרש"י שם: 'מעמידין תורגמן... לדרוש אגרת הפורים ברבים'. ויתכן שהבין שאין צורך לחזור על סיפור נס המגילה אחר שקראוה ביום שישי קודם לכן, וע"כ עוסקין בהלכות היום ולא בטעמיו, מאחר שהן כבר קיימו).

הגרא"ה קוק זצ"ל בטוב רואי במגילה לב. באר שקודם לחג מצווים ללמוד הלכותיו בכדי שידעו כיצד לקיים את דיניו בהלכותו, ולכך לא בעי תקנה, אלא כל אחד מחוייב להתכונן לחג לבל יכשל בו. אולם משה רבנו תיקן להם לישראל ללמוד בחג משום שראוי דבר בעיתו, ולא בכדי שלא יכשלו בקיום דיני החג. ונפק"מ לכך, שיכולין לעסוק בדברי אגדה ובפולחן של תורה, ולא דווקא בהלכות עצמן. וע"כ דווקא משה תיקן להן לישראל, שכן פלפולה של תורה ניתנה לו והוא נהג טוב עין ומסרה לישראל כמבואר בנדרים לה. ומדוייקים הדברים ברש"י במגילה ד. שבפורים שחל בשבת התורגמן דורש את אגרת הפורים, ולא מלמד הלכות היום.

לעיל הבאנו לבאר שדרשת החג היא מדין הזכרת המאורע בחג ולא בשל למוד הלכותיו, וע"כ בפורים שחל בשבת התורגמן דורש במגילה ברבים לדעת רש"י להזכיר את עניין היום, כקריאת התורה שחייבו לקרוא מעין המאורע. ויש לדקדק כן בדברי המג"א בסק"א שסבר שקודם המועד 'העיקר להורות לעם ד' דרכי ד' ללמד המעשה אשר יעשון', ואילו ביו"ט עצמו 'מחוייבים לדרוש בענייניו של יום כגון פסח ביציאת מצרים', ולא הזכיר את הלכות היום. ושפיר הקל החק יעקב שם ונקט שיוצאין יד"ח הדרשה בפיוטים שאומרים בתפילה, שכן א"צ ללמוד הלכות בדווקא. ומדוייק כן ברמב"ם בהלכות תפילה יג. ה: 'קוראין בענין המועד... משה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו, ושואלין ודורשין בענייניו של יום בכל מועד ומועד'. הרי סידר הרמב"ם הלכה זו בהל' תפילה ובהמשך לחיוב קריאת התורה, ולא בהל' המועדות, שכן התקנה הינה להזכיר המאורע והחג ולא ללמד הלכותיו. והדברים מפורשים בסמ"ג בעשה יט שחובת הדרשה מדיני הזכרת המאורע היא, שכתב שמשה תיקן לישראל שיהיו שואלין ודורשין 'הלכך קורין בכל מועד בענייניו'. ומבואר לפי"ז מדוע לא הזכיר השו"ע תקנת משה זו, שכן כלל חיוב זה של הזכרת מאורע היום בכלל דיני קריאת התורה ביו"ט.

כן יש להבין את דברי הגמ' בסנהדרין קא. המביאה שאמר הקב"ה לתורה: 'בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? אמרה לפניו, רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים... ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג. העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו – מביא טובה לעולם, שנאמר ודבר בעתו מה טוב'. הרי שבימי החג יש לעסוק וללמוד ענייניו ולהזכיר דבר בעתו.

איסור התענית בניסן

איסור התענית הוא מכל מניעה מאכילה, או רק מתענית של צער: השו"ע בסי' תכט, ב כתב שאין מתענין בחודש זה, והבכורות מתענין בערב פסח. והוסיף הרמ"א ש'אין מתענין בו תענית כלל אפילו יום שמת בו אביו או אמו, אבל תענית חלום מתענין'. וקשה שבסי' תקעג, א כתב הרמ"א שחתן מתענה בחודש ניסן, ומדוע סתם הרמ"א שאין מתענין כלל בחודש זה? עוד מצאנו במסכת סופרים כא, ג דצנועין מתענין בערב פסח כדי שיאכלו את המצה לתיאבון, ובתוס' בערבי פסחים קח. בד"ה 'רב ששת' מבואר כי קבלו עליהם תענית. ותימה, וכי משום הידור במצוות מצה הותר איסור תענית בחודש זה?

נראה שיש לחלק בין סוגי תעניות. ודווקא תעניות של צער נאסרו בניסן, ואילו תעניות שביסודן אינן של צער, אלא מטרות שונות להן – הותרו בניסן. תענית זו של הצנועין בערב פסח נועדה להגביר את התיאבון באכילת מצווה ואין בה עניין של צער ולכן הותרה. ובלאו הכי צ"ל כן, שהרי תענית זו חלה בערב יו"ט שאסור בתענית, ועוד שערב פסח הוא יום הקרבת קרבן הפסח, והוי יו"ט ואסור הוא במספד ותענית, על כורחנו יש לחלק כדברינו ולומר כי תעניות של צער בלבד נאסרו. כמו"כ י"ל גבי תענית של חתן שמטרת התענית אינה לצער, אלא נועדה התענית לעוררו לתשובה או בכדי לוודא שאין החתן והכלה שרויים בשכרות ומעשיהם נעשים בלא דעת (המג"א בסי' תקנט ס"ק יא העלה נפק"מ בין הטעמים אם מוטל עליהם להשלים את התענית, או די כמה שהתענו עד החופה. והבית שמואל באהע"ז סי' סא סק"ו דייק מהרמ"א באו"ח סי' תקסב, ב שטעם תענית זו משום שכרות וע"כ מותר לו לטעום מכוס של ברכה. והב"ח כתב בסי' תכט כי מטעמים אלו מתענה בניסן למרות האיסור הכרוך בדבר).

ומעתה אתי שפיר כי מותר לו להתענות אף בחודש ניסן, שכן אין צער בתענית זו.

יסוד זה לחלק בין סוגי תעניות מצאנו כבר בר"ן בתענית בדף ז. מדפי הרי"ף בשם הראב"ד שאף שבמגילת תענית נאמר שיום קודם פורים אסור בתענית, מ"מ נקבע תענית אסתר ליום זה, שכן תענית זו נועדה לזכרון הוא לנס שנעשה בו' ולא כצער. וכ"כ הכלבו בסי' מה שרק תענית של צער נאסרה, ותענית זו אינה אלא לזכר תענית אסתר. ומהאי טעמא כתב השאלות בפרשת ויקהל שתענית אסתר מקדימין ולא מאחרין, לעומת שאר תעניות של צער שלא מקדימים פורענותא.

שכן תענית זו שקודם הפורים אינה תענית של צער ופורענותא, אלא הינה זכר לנס ושפיר ניתן להקדימה.

ובכך יש ליישב את קושיית המשנה למלך בהל' כלי המקדש ו, ט שהקשה על דין תענית הבכורים בערב הפסח, אף שיום הקרבת הפסח היה יו"ט ואסור בהספד ובתענית, ודחק לומר כי הוא תקנה קדומה. אך ראה תוס' בפסחים נ. בד"ה 'מקום' שכתב כי יום שמביא בו קרבן אסור במלאכה מדאו', וא"כ אין לומר כי התענית הינה תקנה קדומה. ובהר צבי פסחים עמ' קעד הקשה כן על רב ששת המובא בדף קח. שהיה יושב בתענית כל מעלי יומא דפסחא כיצד הותר לו. ועפ"י הנ"ל יש ליישב, וכ"כ בהר צבי שם שדווקא תענית של צער ומספד אסור שכן הוא יום שמחה, אך מאידך אין דין אכילה ביום זה וע"כ מותר להתענות תענית שאינה של צער. וכיון שתענית בכורות מיוחדת אינה תענית של צער אלא תוקנה כזכר לנס, כמבואר בטור בסי' תע, לכן שפיר תקנו תענית זו.

הברכי יוסף בסק"ו והשערי תשובה הביאו פלוגתת הקרבן נתנאל והשב"י בחיוב ספק בכור בתענית זו, שכן חומרא דאתי לכלל קולא הוא, שכן מתענה בניסן ובערב יו"ט. ויתכן וזהו שורש מחלוקתם, אם האיסור להתענות ביום זה רק מתענית שיש בה צער, ותענית בכורות אינה כלולה באיסור זה ושפיר מעמידין את הספק על חזקתו ויתענה המסופק, או שמא יסוד האיסור להתענות בחודש זה הוא בשל העינוי והצער הנגרמות בשל התענית, וע"כ אין להכנס למצב זה בשל ספק.

תענית בכורות

אם לתענית בכורות יש גדר תענית: במסכת סופרים כא, ג הוזכרה תענית זו. ובירושלמי פסחים פ"י ה"א נאמר שרבי לא היה אוכל בערב פסח, וסברה הגמ' שמשום שהיה בכור והסיקה רבי איסתניס הוה כד הוה אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא'. הרי שלא סברו את תענית זו (הברכ"י בסי' תע סק"א הקשה על התרוה"ד בסי' קכו שהבין שהירושלמי פסק תענית זו). הטור בסי' תע כתב שנועדה תענית זו 'זכרון לנס שנעשה בו' (ראה בר' יונה בברכות ב: שבשעה שעבר ד' לנגוף את את מצרים, היו ישראל מתפחדין ומתפללין לבורא שיקיים דברו שלא יתן למשחית לבוא אל בתיהם. הרי שהיה הוא יום תפילה ותחינה, והחת"ס בפסחים קח. כתב כי אף התענו הבכורים שלא ימותו בעוונם). ובספר מגן אבות למאירי סוף סי' כג כתב שיסוד תענית זו 'להודאה ושבח לשם מכת בכורות שהיה גמר הגאולה'.

המשנ"ב בסי' תע סק"ב הביא דאם עשרה בכורים מתפללים יחדיו, יאמרו 'עננו' בשומע תפילה במנחה, וכ"כ משום ספר המנהגים שיאמר 'עננו' וברכת כהנים במנחה. והמג"א בריש הסימן חלק ע"כ וסבר שלא יאמרו 'עננו'. והגם שאין עניינה של תענית זו משום צער ותשובה, אדרבה נקבעה תענית זו זכר לנס, מ"מ נקבעה תענית זו כגדרי תענית רגילים הכוללים את תחינות הנאמרים בתעניות של צער, ואומרים 'כי בצרה גדולה אנחנו'. כן מצאנו בתענית של חתן שכתב הרמ"א בסי' תקסב, ב שיאמר 'עננו', אף שהמניע לתעניתו הוא רק משום שכרות לדעת הבית שמואל באהע"ז בסי' סא סק"ו, בכל זאת קבעו את תעניתו כגדרי תעניות.

עפ"ז ניתן להבין את דעת ר' יחיאל המובאת בב"י בסי' תע שבכורים יכולים לאכול מיני תרגימא, והב"י חלק ע"כ וכתב שאין נוהגין כן. אך המשנ"ב בסי' תע סק"ב הורה כן למי שקשה עליו התענית, ומקורו הוא ר' יחיאל כפי שציין לכך בשער הציון בסק"ו. והטעם שהקלו בתענית בכורות לדעת ר' יחיאל הוא משום שתענית זו אינה ככל גדר תעניות אחרות ולא דרשו ביום זה כל גדר תענית, ברם לדעת הב"י השוו והחשיבו תענית זו ככל דיני וגדרי תעניות.

אך ישנם כמה הבדלים המורים שתענית זו שונה מיסודה מכל התעניות. ראשית שמיקלין ומשתתפים בסעודת מצווה להפטר מתענית זו. שנית, בתרומת הדשן ח"א סי' קכו נאמר שאם חל ערב פסח בשבת מתענין הבכורות ביום חמישי שלפני השבת ונפסק כן בשו"ע, והביא שם דיעה כי אין להתענות כלל. והא קיי"ל במגילה בדף ה. ש'אקדומי פורענות לא מקדמי', ומדוע מקדימין תענית זו. מוכח שלמרות שקבעו לתענית זו גדר תענית רגילים, מ"מ הקלו בקבלת והחלת תענית זו, היות ונועדה להיות כזכר לנס ולא כפורענותא. וצ"ל שכיון שתענית זו נקבעה לזכר נס הצלת בכורי ישראל, כל שמציין את הנס בדרך אחרת ומשתתף בסיום יוצא יד"ח, ונדרחת תענית קלושה זו מפני סעודת מצווה.

חיוב מתן מעות חיטין

יסוד חיוב נתינת מעות חיטין: הרמ"א כתב בסי' תכט, א: 'מנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח. וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה'. ויש לעיין בגדר חיוב זה, שכן אם יסוד חיובו הוא מהלכות צדקה, יש לחייב את כל השוהים בעיר ולא דווקא את הדרים י"ב חודש בעיר. ועוד, שהמג"א בסק"ב כתב שאף לעני הבא לעיר אין נותנים מעות אא"כ הוא בעיר י"ב חודש, ולסמ"ק ל' יום, אך מצות ודאי נותנים לכולם. המהרש"ק על הגליין בשו"ע נקט שנהגו ליתן מתנה זו בכדי שלא יכשלו בשקר באומרם 'כל דכפין', ולא באר מדוע רק תושבי העיר הקבועין חייבין בכך. והמקור חיים בהל' פסח שם סק"ג באר שדין נתינת המצות הוא אכן מהלכות צדקה ואילו נתינת מעות חיטין הוא מס שמטילין על בני העיר ליתן. וכן הוא לשון האור זרוע ח"ב סי' רנה, הובא בדר"מ בסי' תכט, א: 'מנהג הקהילות להשים מס על הקהל לצורך חיטים ליתן בפסח לעניים'. ומקורו הוא בירושלמי בב"ב פ"א ה"ד שאם דר בעיר במשך זמן מסויים מוטל עליו מיסי העיר: 'שנים עשר חדש... לחיטי הפסח'. וראה תוס' בכתובות מט: בד"ה 'אכפייה רבא' שבני העיר רשאיין לכפות על הצדקה כמס.

המשנת יעב"ץ בסי' ז כתב כי בנתינה זו מקיים דין נוסף של שמחת החג, ולא רק מדיני הצדקה. שכן הרמב"ם בהל' יו"ט ו, יז-יח כתב: 'חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך... וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולא למנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו'. הרי בנתינת

מעוֹת אלו לנצרכים מקיים את דין שמחת החג. ובכך באר מדוע נשנה דין זה דווקא בהלכות פסח ולא בהלכות צדקה. אך צ"ע מדוע לא חייבו כן בשאר המועדות. והאמו"ר שליט"א הקשה על כך, שאין בנתינה זו כדי להפטר מחיוב לשמוח עם הגר והיתום, ועם העניים והאומללים, שכן מעות אלו אינם מיועדים ליתן להם סעודה שלימה, אלא למילוי מצוותן וחובתן, ומי שיסתפק בכך ולא ידאג לכל צרכי סעודתם הוא בגדר שמחת כריסו. ע"כ י"ל כי חיוב מעות חטיין הוא מטעם מס המוטל על אנשי העיר ליתן צדקה כדלעיל.

לכאורה יש לתלות את גדר נתינה זו, בשיעור הקמח שחייב ליתן. האם מחוייבין ליתן מצת מצוותו בלבד, או מצת כל סעודות המועד. המג"א בס"י תכ"ט ס"ב כתב שאלו שגרים פחות מ"ב חודש מחוייבים ליתן לו לאכול מצה אלא שאין נותנים לו חטים. הרי שחיוב בחטים כולל יותר ממצת מצוותו. וראה במשנ"ב בס"ד שכתב ששיעור הנתינה היא 'כפי צרכו לכל ימי הפסח'. אך מאידך גיסא כתב בשעה"צ ס"ז: 'דמן הדין היה יוצא במצוות צדקה אם היו נותנים מעות... מנהג לחלק חטים שיהיה מקרב הנייתא', הרי שהבין שנתנה זו ביסודה מדיני הצדקה ולא משום חיוב השמחה שעליו. וכן בשעה"צ ס"י כתב שדווקא בפסח תיקנו מס זה, שאין זה כבוד לד' שעניים יהיו רעבים בשעה שבעה"ב יושבין מסובין ברוב שמחה. ומובן לפי"ז שהחיוב מוטל על בני העיר בלבד, שכן חיוב במס זה נולד כתוצאה מהחילול השם שיושבים העניים רעבים בין המסובין, ואין דואגים להם. ופשוט שעניי העניים נשואות דווקא לבני העיר שידאגו להם ולא לשוהים באופן עראי. וטעם נוסף כתב השעה"צ שם שאם לא ידאגו להם למצות, יש חשש שיכשלו ויבואו לידי קלקול. ולפי שני הטעמים יש ליתן להם מצות לכל הפסח, ולא רק לקיום מצוותן, ובתורת מס הוא ולא כחלק ממצוות השמחה, שכן אז היה חיוב ליתן כעין זאת בשאר המועדות.